

MODEL PROCESU POZNANIA W NAUKACH O BEZPIECZEŃSTWIE

prof. dr hab. inż. Andrzej GLEN
Akademia Obrony Narodowej

Streszczenie

W artykule zawarto wyniki badań zmierzające do zaproponowania zinternalizowanego modelu procesu poznania (paradygmatu) w naukach o bezpieczeństwie. Opisano i wyjaśniono, z perspektywy przyjętego zakresu przedmiotu badań w naukach o bezpieczeństwie, rezultaty analiz i ocen funkcjonujących w naukach społecznych paradygmatów. Następnie ustalono na potrzeby tworzonego paradygmatu poznania pojmowanie kategorii bezpieczeństwa narodowego. Wreszcie zaproponowano model procesu poznania (paradygmat) w naukach o bezpieczeństwie, wynikający z prowadzonych analiz i ocen.

Słowa kluczowe – nauki o bezpieczeństwie, model, paradygmat, poznanie

Nauki o bezpieczeństwie wraz z naukami o obronności wyłoniły się, jako formalna dyscyplina naukowa, w dziedzinie i obszarze wiedzy nauki społeczne, 18.01.2011 r. w rezultacie decyzji Centralnej Komisji do spraw Stopni i Tytułów¹. Decyzja ta spowodowała jednocześnie likwidację dziedziny i dyscypliny naukowej – nauki wojskowe. Została ona podjęta w rezultacie starań przedstawicieli nauk wojskowych i politologów, którzy skonstatowali narastanie licznych anomalii w procesie uprawiania nauk wojskowych. Wspomniane anomalie stworzyły klasyczną, opisaną w teorii rewolucji naukowej Thomasa Kuhna, sytuację kryzysu uprawiania nauki normalnej na bazie paradygmatu teorii walki zbrojnej. Sytuację kryzysową w uprawianiu nauk wojskowych charakteryzowało przede wszystkim poszerzenie przedmiotu badań nauk wojskowych – początkowo o działania niezbrojne, a następnie o problemy różnych, wyróżnionych przedmiotowo, rodzajów bezpieczeństwa.

Działania zmierzające do wyjścia z fazy kryzysu i powrotu do okresu uprawiania nauki nor-

malnej przedstawiciele nauk wojskowych, politologicznych, a następnie nauk o bezpieczeństwie zintensyfikowali z końcem pierwszej dekady XXI wieku i prowadzą je do dzisiaj². Działania te polegają, między innymi, na stworzeniu paradygmatu nauk o bezpieczeństwie, rozumianego jako zinternalizowane przekonania wspólnoty uczonych, umożliwiające postęp wiedzy o badanym fragmencie rzeczywistości, niewracania do kwestii raz ustalonych, rozwiązywanie na jego gruncie kolejno pojawiających się problemów.

Istotnym zdarzeniem w procesie tworzenia paradygmatu nauk o bezpieczeństwie i poszukiwania wyjścia z fazy kryzysu w uprawianiu tych nauk okazało się określenie przedmiotu badań nauk

¹ Początkowo Centralna Komisja do spraw Stopni i Tytułów przypisała prowizorycznie nowo utworzoną dyscyplinę nauk o bezpieczeństwie do dziedziny nauk humanistycznych, ale uczyniła to z zamiarem docelowego umieszczenia nauk o bezpieczeństwie w dziedzinie i obszarze wiedzy nauki społeczne, co stało się faktem w październiku 2011 r.

² Między innymi: S. Zajas, *Nauki wojskowe a nauki o bezpieczeństwie i obronności*, [w:] *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego*. Bezpieczeństwo 2010, t. 1, Wyd. AON, Warszawa 2010, ibidem A. Glen, *Aksjologiczne i ontologiczne uwarunkowania badań bezpieczeństwa narodowego*, także *Podstawy poznawcze badań bezpieczeństwa narodowego*, „Zeszyty Naukowe AON” nr 2(83) 2011, ibidem R. Szpyra, *Problemy wylaniania się elementów nauki o bezpieczeństwie z nauk wojskowych*, S. Zalewski, *W poszukiwaniu tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, [w:] *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego*, t. 3, Wyd. AON, Warszawa 2012, ibidem M. Cieślarczyk, *O potrzebie i możliwościach badania współczesnych problemów bezpieczeństwa i obronności*, R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” nr 1(86)/2012.

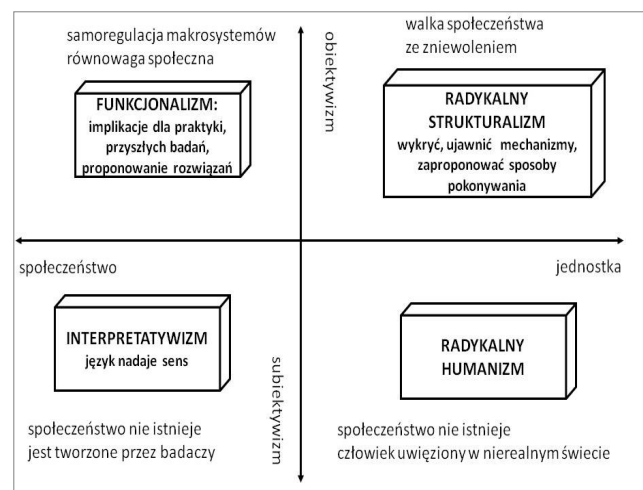
o bezpieczeństwie³, za który na posiedzeniu sekcji nauk humanistycznych i Społecznych Centralnej Komisji do spraw Stopni i Tytułów, konstytuującym formalnie nauki o bezpieczeństwie, przyjęto współczesne systemy bezpieczeństwa w wymiarze militarnym i niemilitarnym oraz ich funkcjonowanie na różnych poziomach organizacyjnych. Systemy te obejmują działania instytucji o charakterze państwowym, rządowym i samorządowym, przedsiębiorców i organizacji społecznych. Badania w zakresie tej dyscypliny powinny służyć tworzeniu teoretycznych podstaw i rozwojowi systemów bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego oraz systemów operacyjnych funkcjonujących w obszarze bezpieczeństwa.

W mniejszym artykule, kontynuując wysiłki wejścia w fazę uprawiania nauki normalnej w naukach o bezpieczeństwie, podjęto próbę odpowiedzi na pytanie: jaki model procesu poznania bezpieczeństwa narodowego i dlaczego zapewni tworzenie teoretycznych podstaw oraz rozwój systemów bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego, a także systemów operacyjnych funkcjonujących w obszarze bezpieczeństwa?

Hipotetycznie założono, że proponując rozwiązanie tak postawionego pytania, należy z perspektywy przyjętego zakresu przedmiotu badań w naukach o bezpieczeństwie i ich celu, w pierwszej kolejności poddać analizie i ocenie funkcjonujące paradygmaty w naukach społecznych, w tym w politologii. Następnie ustalić pojmowanie, podstawowej w naukach o bezpieczeństwie, kategorii bezpieczeństwa narodowego. Wreszcie zaproponować model procesu poznania (paradygmat) w naukach o bezpieczeństwie, wynikający z prowadzonych analiz i ocen.

Obecnie w naukach społecznych najpowszechniej analizuje się i ocenia⁴ stosowane w poznaniu paradygmaty sklasyfikowane wg G. Burrella i G. Morgana, a zaprezentowane na rysunku 1. Na rysunku tym możemy zobaczyć cztery paradygmaty nauk społecznych: funkcjonalistyczny, interpretatywistyczny,

radykałnego humanizmu i radykałnego strukturalizmu. Analiza wymienionych paradygmatów pozwala dostrzec, że z punktu widzenia zakresu i celu badań w naukach o bezpieczeństwie żaden z wymienionych paradygmatów stosowany oddzielnie nie daje szansy na wejście w tych naukach w fazę uprawiania nauki normalnej.

Opracowanie własne na podstawie: Ł. Sułkowski, *Paradygmaty nauk o zarządzaniu*, „Współczesne zarządzanie” 2/2013.

Rys. 1. Paradygmaty w naukach społecznych wg G. Burrella, G. Morgana

Najbardziej adekwatny, z czterech paradygmatów G. Burrella i G. Morgana, do potrzeb badań zjawiska bezpieczeństwa narodowego, podstawowej kategorii nauk o bezpieczeństwie, staje się paradygmat funkcjonalny, nazywany też w literaturze nauk o zarządzaniu organizacją funkcjonalistyczno-systemową⁵. Decydujące znaczenie w przydatności paradygmatu funkcjonalistyczno-systemowego w poznaniu kategorii bezpieczeństwa narodowego ma przyjęte obecnie powszechnie organizacyjne podejście do państwa⁶, co w zestawieniu z orientacją tego paradygmatu, nastawioną *na tworzenie zintegrowanych systemów i weryfikację prawdy przy pomocy obiektywnych metod ilościowych*⁷, pozwala przypuszczać znaczny, w porównaniu z pozostałymi paradygmatami, obiektywizm wyników badań. Jednak paradygmat ten wyklucza bogaty dorobek humanistów, osiągnięty w naukach o bezpieczeństwie dzięki stosowaniu perspektywy poznawczej personalistyczno-strukturalnej, cha-

³ Zakres przedmiotu badań nauk o bezpieczeństwie w prezentowanej formie zaproponowali A. Glen i W. Kitler, pracownicy naukowo-dydaktyczni Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Obrony Narodowej.

⁴ Zob. M. Kostera, *Postmodernizm w zarządzaniu*, PWE, Warszawa 1996, s. 33, L.J. Krzyżanowski, *O podstawach kierowania organizacjami inaczej: paradygmaty, filozofia, dylematy*, PWN, Warszawa 1999, s. 62–67, Ł. Sułkowski, *Paradygmaty nauk o zarządzaniu*, „Współczesne zarządzanie” 2/2013.

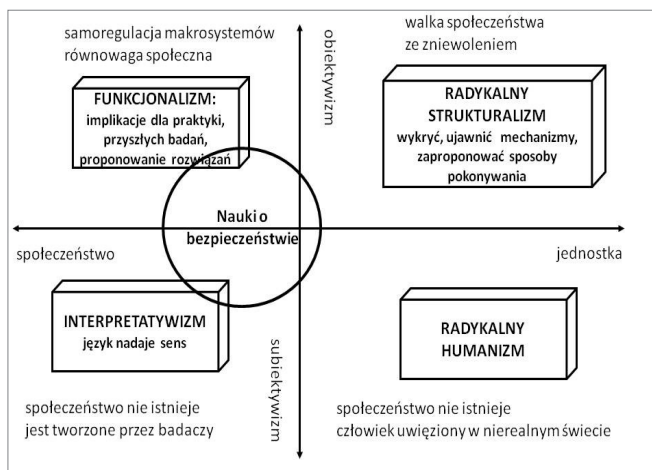
⁵ Ł. Sułkowski, op. cit. s. 20,21.

⁶ S. Sagan, V. Serzhanova, *Nauka o państwie współczesnym*, LexisNexis, Warszawa 2010, s. 31.

⁷ Ł. Sułkowski, op. cit., s. 20.

rakterystycznej w paradygmatach: interpretatywnym, humanistycznym i strukturalnym.

Zatem właściwym podejściem w poszukiwaniu paradygmatu adekwatnego do potrzeb nauk o bezpieczeństwie staje się komplementarne wykorzystywanie w poznaniu bezpieczeństwa wszystkich czterech wymienionych paradygmatów, co wyrażono na rysunku 2. Za takim rozwiązaniem przemawia podmiotowe traktowanie człowieka, jego praw i wolności w demokratycznych systemach bezpieczeństwa narodowego. Związana z takim podejściem konieczność opisu i wyjaśniania takich kategorii jak: wartości, potrzeby, postawy, motywy wymaga zaangażowania w proces poznania paradygmatów: interpretatywnego i personalno-strukturalnego, w których przeważa wykorzystywanie metod jakościowych. Ponadto radykalny humanizm wydaje się dostarczać reguł rozwiązywania dylematów uwolnienia człowieka z pułapki życia w więzieniu własnego umysłu. Z kolei reguły radykalnego strukturalizmu dają szansę identyfikowania mechanizmów zniewolenia społeczeństwa przez władzę, a przez to możliwość pokonywania tego typu mechanizmów. Wymienione właściwości paradygmatów personalno-strukturalnych wydają się być wręcz dedykowanymi do rozwiązywania problemów społeczeństw zniewolonych w państwach autorytarnych i totalitarnych.

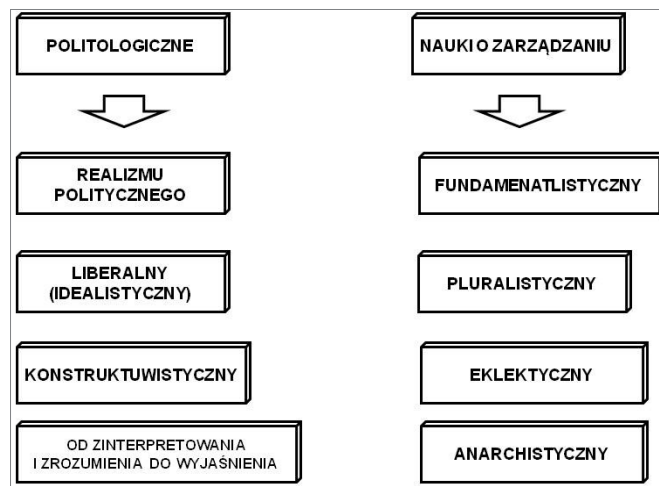
Opracowanie własne na podstawie: Ł. Sułkowski, *Paradygmaty...*, op. cit.

Rys. 2. Użyteczność w naukach o bezpieczeństwie paradygmatów nauk społecznych wg. G. Burrella, G. Morgana

Z kolei Ryszard Zięba w artykule poświęconym tożsamości nauk o bezpieczeństwie⁸ wyróżnił trzy paradygmaty poznania bezpieczeństwa: tradycyjny

⁸ R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” nr 1(86)/2012, s. 7–22.

(teoria realizmu politycznego), liberalny (idealistyczny) i konstruktywistyczny. W paradygmacie tradycyjnym R. Zięba podkreśla siłowe, zmilitaryzowane pojmowanie bezpieczeństwa, skupiającego się na ochronie państwa przed zewnętrznymi zagrożeniami z jednoczesnym zapewnieniem dobrobytu społeczeństwa. Z kolei w paradygmacie liberalizmu zauważa on idealizowanie pokojowej współpracy, angażującej niepaństwowych uczestników stosunków międzynarodowych i preferującą niemilitarne metody tworzenia bezpieczeństwa. Natomiast w paradygmacie konstruktywistycznym R. Zięba konstatuje założenie nieistnienia obiektywnego rzeczywistości społecznej i traktowanie jej jako subiektywnego wytworu ludzi, *bezpieczeństwo jest konstruktem społecznym i jako takie nie jest obiektywne, lecz należy do tradycji badaczy*⁹. Dostrzega także rozumienie takich kategorii jak tożsamość, zagrożenie, ochrona, pewność przez wzgląd na doświadczenie komunikacyjne konstruktywistów. Jednocześnie zalicza realizm i liberalizm do podejść pozytywistycznych, a konstruktywizm do postpozytywistycznych. Za najbardziej owocną metodologię bezpieczeństwa uznaje on sugerowaną przez Maxa Webera drogę od zinterpretowania i zrozumienia do wyjaśnienia zjawiska bezpieczeństwa różnych podmiotów.

Opracowanie własne.

Rys. 3. Paradygmaty w naukach o zarządzaniu i politologii

Stanowisko to R. Zięba modyfikuje ostatnio, dostrzegając w artykule *Międzynarodowe implikacje kryzysu ukraińskiego*¹⁰ przydatność w praktyce

⁹ Ibidem, s. 20.

¹⁰ R. Zięba, *Międzynarodowe implikacje kryzysu ukraińskiego*, „Stosunki międzynarodowe – International Relations” nr 2 (t. 50) Warszawa 2014.

wszystkich wymienionych na rysunku 3. paradygmatów. Twierdzi, że *Do analizy wewnętrznej wymiaru kryzysu ukraińskiego należałoby zastosować podejście liberalne i konstruktywistyczne*. *Pierwsze pozwala uchwycić aktualne relacje między państwem a społeczeństwem Ukrainy i charakter reżimu politycznego; drugie ułatwia określenie tożsamości współczesnej Ukrainy jako państwa i narodu*¹¹. Z kolei w dalszej części tego artykułu¹² R. Zięba dostrzega największą przydatność eksplanacyjną paradygmatu realizmu politycznego do analizy kryzysu międzynarodowego Rosja–Ukraina.

Zatem, uznając siłę argumentacji R. Zięby w analizowanym artykule za wystarczającą, trudno zaprzeczyć konieczności komplementarnego wykorzystywania wszystkich wyróżnionych na rysunku 3. paradygmatów politologicznych w poznaniu bezpieczeństwa narodowego. Jednocześnie należy podkreślić ich ograniczoną przydatność do badania zjawiska bezpieczeństwa narodowego (państwa) w ujęciu organizacyjnym. Właściwości politologicznego postrzegania świata albo zawężają rozumienie bezpieczeństwa państwa do jego sfery siłowej, militarnej (realizm), albo proponują eksplorację jedynie sfery konceptualnej istnienia podmiotów (liberalizm, konstruktywizm) i to głównie przez wzgląd na teorię stosunków międzynarodowych. Zatem w poznaniu zjawiska bezpieczeństwa narodowego dostrzegam potrzebę dalszego poszukiwania podejścia eliminującego wady analizowanych i ocenianych paradygmatów społecznych i politologicznych.

Obecnie analizie i ocenie, z punktu widzenia przydatności w tworzeniu teorii bezpieczeństwa, zostaną poddane głównie podejścia metodologiczne stosowane w naukach o zarządzaniu, zobrazowane na rysunku 3. W światowej literaturze przedmiotu badań¹³ napotkać można paradygmaty: fundamentalistyczny, pluralistyczny, eklektyczny i anarchistyczny. Ich analizę przeprowadził

Łukasz Sułkowski, którego refleksje¹⁴ stworzyły podstawę oceny wymienionych paradygmatów na potrzeby nauk o bezpieczeństwie.

Fundamentalizm metodologiczny zakłada stosowanie w procesie poznania jednej, uniwersalnej metody naukowej, a dopuszcza zróżnicowanie jedynie technik badawczych. Podejście takie nie pozwala na stosowanie zbioru różnych metod do rozwiązania problemu naukowego i weryfikacji hipotez. Ocena prawdopodobieństwa osiągnięcia celu badań w paradygmacie fundamentalistycznym można prowadzić pośrednio, przez konfirmację pozytywną lub negatywną (falsyfikację) uzyskanych wyników. Z kolei pluralizm metodologiczny zaleca stosowanie zbioru wielu metod i technik badawczych, dobranych przez wzgląd na uprawianą dyscyplinę naukową. Jednocześnie dobór ten jest możliwy także ze zbiorów metod właściwych różnym podejściom metodologicznym. Skuteczność metody ocenia się przez wzgląd na jej efektywność poznawczą. Natomiast eklektyzm metodologiczny, w odróżnieniu od pluralizmu, zaleca wykorzystywanie w procesie badań zbioru metod i technik badawczych w obrębie jednej dyscypliny naukowej. Dopuszcza łączenie metod i podejść reprezentatywnych dla różnych paradygmatów naukowych. Za kryterium skuteczności metod przyjmuje się w eklektyzmie ich efektywność poznawczą i pragmatyczną. Wreszcie, najbardziej kontrowersyjne z opisywanych, podejście anarchistyczne zakłada całkowity brak metod naukowych, brak zjawiska rozwoju nauki, a dopuszcza jedynie pragmatyczne zdobywanie wiedzy.

Zakładając stosowanie w naukach o bezpieczeństwie dialektycznej koncepcji rozwoju wiedzy naukowej oraz konieczność korzystania ze znacznie zróżnicowanych metodologii różnych dyscyplin naukowych, wykluczyć należy akceptację paradygmatów: fundamentalistycznego i anarchistycznego. Z kolei eklektyzm metodologiczny¹⁵ obarczony jest wadą uzyskiwania sprzecznych wyników badań, jako rezultatu stosowania zróżnicowanych paradygmatów i podejść metodologicznych. Natomiast pluralizm metodologiczny zbyt ściśle wobec interdyscyplinarnego charakteru poznania w naukach o bezpieczeństwie dowiązuje zbiór metod i technik badawczych do jednej dyscypliny naukowej.

¹⁴ Ł. Sułkowski, *Epistemologia w naukach o zarządzaniu*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005.

¹⁵ Ibidem, s. 108.

¹¹ Ibidem, s. 13.

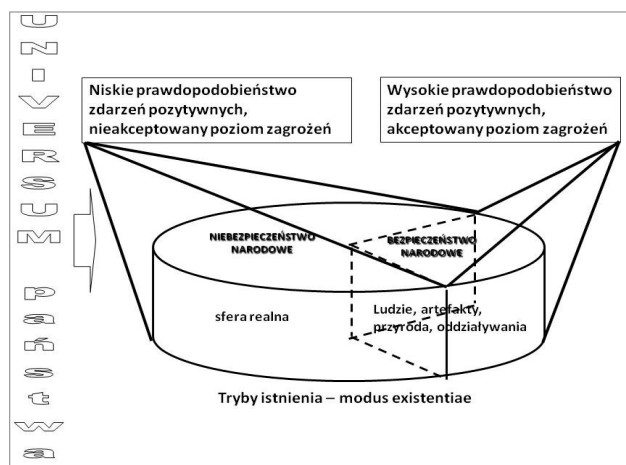
¹² Ibidem, s. 16.

¹³ Zob. np.: M. Armstrong, *A handbook of Management Techniques*, Kogan Page, London 1995; P. Feyerabend, *Against Method*, NLB, London 1975; G. Burrell, G. Morgan, *Sociological Paradigms and Organisational Analysis*, Henemann, London 1979; N. Denzin, *The Research Act: Theoretical Introduction to Sociological Methods*, Aldine Publishing Co., Chicago 1970; T. Lawson, *Economics and Reality*, Routledge, London–New York 1998.

Analiza i ocena przydatności paradygmatów nauk społecznych, politologicznych i organizacyjnych do procesu poznania w naukach o bezpieczeństwie, pozwala skonstatować znaczną trudność doboru do potrzeb tego procesu któregoś z analizowanych paradygmatów. Pokonanie tej trudności staje się możliwe po zastosowaniu się do wskazań metodologicznych L.J. Krzyżanowskiego, postulującego podejście, które można nazwać komplementarnością metodologiczną, a nawet nadać mu rangę paradygmatu komplementarnego.

Jednak tworzenie wspomnianego paradygmatu, a szczególnie proponowanego w nim łączenia tak różnych strategii badawczych, jak: konceptualna, empiryczna i systemowa, domaga się wyjaśnienia pojmowania kategorii bezpieczeństwa narodowego, adekwatnego do wymienionych strategii. Wyjaśnienie to zostanie przeprowadzone w ujęciach: rzeczowym, atrybutowym i komplementarnym (rzeczowo-atrybutowo-procesualnym).

W prezentowanym na rysunku 4. modelu rzeczowego pojmowania bezpieczeństwa narodowego, do wyróżnienia w uniwersum państwa i narodu jego części: bezpieczeństwa i niebezpieczeństwa narodowego użyto jako kryteriów podziału prawdopodobieństwo zdarzeń pozytywnych oraz akceptowalność zagrożeń. Za elementy, z których złożone jest bezpieczeństwo narodowe, uznano: ludzi, artefakty przez nich wytworzone, oddziaływania, zawłaszczaną część przyrody.

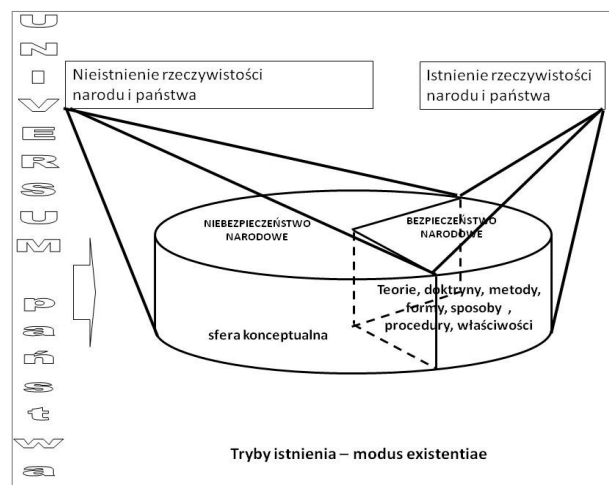
Opracowanie własne.

Rys. 4. Rzeczowe pojmowanie bezpieczeństwa narodowego jako złożonego przedmiotu ontycznego

W rezultacie w ujęciu rzeczowym za **bezpieczeństwo narodowe** rozumie się tę część narodu i państwa, w której ludzie, wytworzone przez nich artefakty oraz przyroda, oddziałując na siebie

wzajemnie i wymieniając materię, energię i informację, tworzą wysokie prawdopodobieństwo zdarzeń pozytywnych, przez co są w stanie sprostać wyzwaniom, a zagrożenia utrzymać na poziomie pozwalającym normalnie funkcjonować państwu i narodowi¹⁶.

Obecnie w widocznej na rysunku 5. sferze konceptualnej rzeczywistości bezpieczeństwo w ogóle, a w tym bezpieczeństwo narodowe, rozumiane bywa jako stan, proces, potrzeba, wartość, pewność, zdolność. W rezultacie bezpieczeństwo można pojmować jako egzystencjalną potrzebę różnych podmiotów, w tym państwa. Przez bezpieczeństwo podmiotu rozumie się także pewność jego istnienia, posiadania oraz funkcjonowania i rozwoju¹⁷. Z kolei za bezpieczeństwo państwa przyjmuje się: [...] *taki rzeczywisty stan stabilności wewnętrznej i suwerenności państwa, który odzwierciedla brak lub występowanie jakichkolwiek zagrożeń (w sensie zaspokajania podstawowych potrzeb egzystencjalnych i behawioralnych społeczeństwa oraz traktowania państwa jako suwerennego podmiotu w stosunkach międzynarodowych)*¹⁸.

Opracowanie własne.

Rys. 5. Konceptualne pojmowanie bezpieczeństwa narodowego

¹⁶ Szersze uzasadnienie rzeczowego pojmowania bezpieczeństwa narodowego [w:] A. Glen, *Ontologiczno-metodologiczne ...*, s. 20–31 oraz A. Glen, *Podstawy poznawcze bezpieczeństwa powietrznego państwa*, Wyd. AON, Warszawa 2013, Rozdział 3.2. Pojmowanie bezpieczeństwa narodowego.

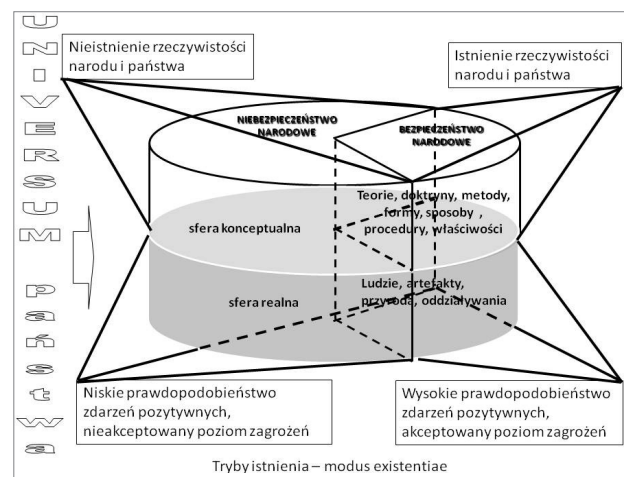
¹⁷ R. Zięba, *Bezpieczeństwo jako cel polityki państwa: aspekty teoretyczne* [w:] J. Pawłowski (red.), *Współczesny wymiar bezpieczeństwa. Między teorią i praktyką*, SRWO, Warszawa 2011, s. 22.

¹⁸ S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, AON, Warszawa 1994, s. 16.

Wreszcie bezpieczeństwo narodowe rozumieć można także jako: [...] *zdolność państwa i jego narodu (społeczeństwa) do zapewnienia pewności przetrwania (państwa jako instytucji, narodu jako grupy etnicznej, biologicznego przeżycia ludności), integralności terytorialnej, niezależności politycznej, stabilności wewnętrznej oraz jakości życia. [...]*¹⁹ lub uznawać, że to *najważniejsza wartość, potrzeba narodowa i priorytetowy cel działalności państwa, jednostek i grup społecznych, a jednocześnie proces obejmujący różnorodne środki, gwarantujące trwałość, wolny od zakłóceń byt i rozwój narodowy (państwa), w tym ochronę i obronę państwa jako instytucji politycznej oraz ochronę jednostek i całego społeczeństwa, ich dóbr i środowiska naturalnego przed zagrożeniami, które w znaczący sposób ograniczają jego funkcjonowanie lub godzą w dobra podlegające szczególnej ochronie*²⁰.

Wieloznaczność pojmowania bezpieczeństwa w sferze konceptualnej rzeczywistości uznać należy za możliwą i potrzebną. Jednak poszukując atrybutowego rozumienia bezpieczeństwa, które spełniałoby wymagania sądu ogólnego i koniecznego, postanowiono podzielić dychotomicznie uniwersum bytowe państwa w jego części konceptualnej (zob. rys. 5) na części istnienia i nieistnienia państwa i narodu. Rzeczywistość istnienia państwa i narodu uznano za bezpieczeństwo narodowe, a rzeczywistość nieistnienia za niebezpieczeństwo narodowe, przyjmując za kryterium podziału przekonanie o prawdopodobieństwie istnienia czegoś²¹. Następnie przypisano bezpieczeństwo państwa do rodzaju rzeczywistości pewnej, traktowanej w kategoriach ideału, do którego państwo zmierza, ale nigdy go nie osiąga. Za różnicę gatunkową wyodrębniającą bezpieczeństwo z rzeczywistości pewnej państwa przyjęto zbiór wartości, bez których realizacji demokratyczne państwo nie istnieje. Ponadto za aksjomat rzeczywistości przyjęto fakt koniecz-

ności sprostania przez państwo wyzwaniom i przeciwdziałania się zagrożeniom w celu jego zachowania. W rezultacie do dalszych rozważań przyjęto, że w rozumieniu atrybutowym **bezpieczeństwo narodowe** (państwa) to pewność jego istnienia, trwałości, zachowania tożsamości, suwerenności, a także jakości bytu i rozwoju państwa oraz narodu w środowisku wyzwań i zagrożeń.

Opracowanie własne.

Rys. 6. Komplementarne pojmowanie bezpieczeństwa narodowego

Wreszcie, poszukując komplementarnego pojmowania bezpieczeństwa narodowego, którego eksploracja byłaby możliwa z zastosowaniem wspomnianych strategii poznawczych: konceptualnej, empirycznej i systemowej, części łączących poznanie przedmiotowego bezpieczeństwa w tych strategiach poznawczych, odnaleziono je w rzeczowym, atrybutowym i procesualnym rozumieniu bezpieczeństwa. W rezultacie uznano za sąd wystarczająco ogólny i konieczny rozumienie **bezpieczeństwa narodowego** jako tej części narodu i państwa, w której ludzie, wytworzone przez nich artefakty oraz przyroda oddziałują na siebie wzajemnie w procesie wymiany materii, energii oraz informacji, przez co tworzą wysokie prawdopodobieństwo zdarzeń pozytywnych oraz osiągają pewność istnienia, trwałości, zachowania tożsamości, suwerenności, a także rozwoju państwa i narodu w środowisku wyzwań i zagrożeń.

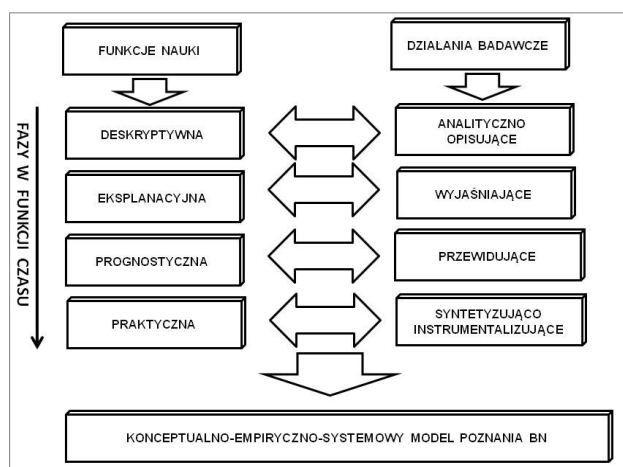
Za możliwy do dostosowania na potrzeby poznania tak pojmowanego bezpieczeństwa narodowego uznano komplementarny paradygmat poznania L.J. Krzyżanowskiego. W paradygma-

¹⁹ J. Zając, R. Zięba, *Opracowanie na temat prognozy (zdefiniowania i gradacji) interesów narodowych i celów strategicznych w dziedzinie bezpieczeństwa w perspektywie 20 lat*, zespół 4. Strategicznego przeglądu bezpieczeństwa narodowego, BBN, Warszawa 2011.

²⁰ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie, uwarunkowania, system*, AON, Warszawa 2011, s. 31.

²¹ Kryterium podziału stworzono po analizie słowotwórczej, filologicznej i indukcyjnej pojęcia pewności w ujęciu leksykalnym (por. *Mały słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1969, s. 549), epistemologicznym (por. J. Woleński, *Epistemologia*, PWN, Warszawa 2009, s. 16) i w ujęciu teorii prawdopodobieństwa (por. M. Sobczyk, *Statystyka*, PWN, Warszawa 2008, s. 91–93).

cie komplementarnym²² odnaleźć można fundament poznawczy łączący proces poznania z funkcjami nauki. Połączenie to polega na podejmowaniu działań i czynności badawczych w ramach procesu uporządkowanego kolejno następującymi po sobie w funkcji czasu fazami: deskryptywną, eksplanacyjną, prognostyczną i praktyczną. W poszczególnych fazach podejmowane są działania analityczno-opisujące, wyjaśniająco-przewidyujące, syntetyzujące i instrumentalizujące wyniki badań w sferze praktyki społecznej (zob. rys. 7). Natomiast czynności badawcze w wymienionych fazach działania przebiegają w trzech głównych podprocesach: konceptualnym, empirycznym i formalnym.

Opracowanie własne.

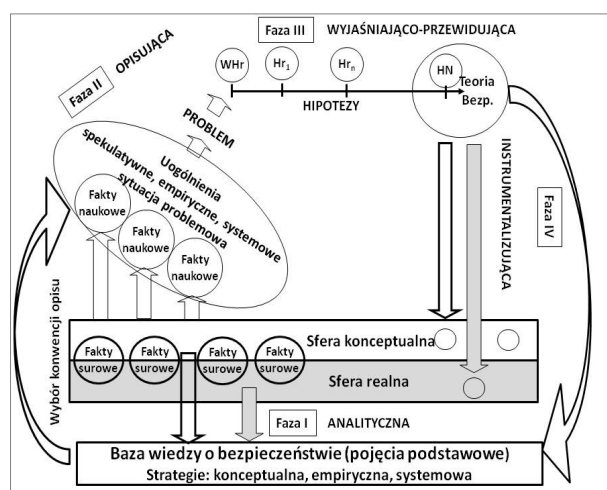
Rys. 7. Model procesu poznania bezpieczeństwa narodowego

Proponowane przez L.J. Krzyżanowskiego rozwiązanie problemu komplementarności metod badania tworzy dogodne warunki do rozwiązania społeczno-politologiczno-organizacyjnych dylematów metodologicznych. Ponadto rozwiązanie to jest przydatne do zbudowania komplementarnego procesu konceptualno-empiryczno-systemowego modelu poznawczego zjawiska bezpieczeństwa narodowego.

Model komplementarnego procesu poznania w naukach o bezpieczeństwie utworzono na podstawie idei postępowania badawczego w naukach empirycznych Mieczysława Pelca²³, koncepcji łączenia funkcji nauki, metod badań i ich wytworów L.J. Krzyżanowskiego²⁴ oraz makroalgotrytmu kompletnej analizy systemowej Piotra

Sienkiewicza²⁵. Wszystkie wymienione pomysły na proces poznania rzeczywistości mają liczne konotacje, do których zaliczono: rozpoczynanie i kończenie procesu poznania w obszarze rzeczywistych, surowych faktów oraz analityczno-indukcyjno-hipotetyczno-dedukcyjno-redukcyjny układ działań poznawczych.

Reasumując, z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że wypełnienie instytucjonalnego zadania nauk o bezpieczeństwie tworzenia teoretycznych podstaw oraz rozwoju systemów bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego, a także systemów operacyjnych funkcjonujących w obszarze bezpieczeństwa zapewni komplementarny paradygmat poznania bezpieczeństwa narodowego, ponieważ za jego pomocą można dobrać adekwatnie do potrzeb poznania sfer realnej i konceptualnej przedmiotowego bezpieczeństwa strategię badawczą i związane z nimi reguły postępowania. Model komplementarnego paradygmatu poznania w naukach o bezpieczeństwie zobrazowano na rysunku 8.

Opracowanie własne.

Rys. 8. Komplementarny paradygmat poznania w naukach o bezpieczeństwie

W komplementarnym paradygmacie poznania proponuje się czterofazowy proces poznania w naukach o bezpieczeństwie. W fazie pierwszej – analitycznej tworzona jest baza pojęciowa dostarczająca badaczowi informacji ze zbioru zdań

²² Por. L.J. Krzyżanowski, *O podstawach...*, s. 284–291.

²³ M. Pelc, *Elementy metodologii badań naukowych*, Wyd. AON, Warszawa 2012, s. 22–28.

²⁴ L.J. Krzyżanowski, *O podstawach...*, s. 284.

²⁵ P. Sienkiewicz, H. Świeboda, *Bezpieczeństwo jako obiekt badań systemowych* [w:] M. Trombski, B. Kosowski (red. nauk.), *Współczesny wymiar bezpieczeństwa i zagrożeń*, Wyższa Szkoła Zarządzania Ochrona Pracy, Katowice 2010, s. 34.

prawdziwych zbioru wiedzy. Baza ta tworzona jest dwutorowo. Po pierwsze jako rezultat opisu i wyjaśniania faktów surowych za pomocą języka dotychczas utworzonych teorii: walki zbrojnej, działań niebrojnych, stosunków międzynarodowych, państwa i prawa, kierowania organizacją, historii itd. Po drugie wzbogacana o nowe, dedukcyjnie wytworzone w procesie poznania fakty naukowe. W rezultacie w fazie pierwszej możliwe jest adekwatne do właściwości faktów surowych dobranie konwencji języka opisu tych faktów.

Z kolei w fazie drugiej – opisującej następującą charakterystyką przedmiotu badań za pomocą faktów naukowych informujących o rzeczywistości faktów surowych i napędzających motorycznie proces poznania. Charakterystyka ta, zgodnie z wybraną konwencją języka opisu, może mieć charakter spekulatywny, empiryczny lub systemowy. Fazę tę kończy uogólnienie opisanych trudności, które należy przewyciężyć w procesie poznania. Uogólnienie to powinno przyjąć formę ogólnego problemu naukowego wyrażonego pytaniem. Dalsza strukturalizacja poznania powinna następować przez podział problemu ogólnego na problemy szczegółowe, ustalenie problemu nadrzędnego, problemów współrzędnych. Za podstawowe kryterium podziału problemu ogólnego w proponowanym paradygmacie przyjmuje się funkcje nauki. Stosownie do poziomu złożoności i zakresu rzeczywistości, objętych problemem, możliwy, a często konieczny jest dalszy jego podział na przykład według kryterium przyjętego modelu poznania: spekulatywno-metaforycznego, empirycznego czy też systemowego.

Natomiast w fazie trzeciej, wyjaśniająco-przewidującej, tworzone są wstępne hipotezy robocze, przekształcane w indukcyjno-dedukcyjnym procesie poznania w hipotezy robocze, a następnie w wyjaśniające hipotezy naukowe – teorię nauk o bezpieczeństwie. W hipotezach musi być odzwierciedlony model poznania zawarty w problemie naukowym. Istota fazy wyjaśniająco-przewidującej polega na stosowaniu metod indukcyjnych do momentu, kiedy uzyskany tymi metodami wynik badania może być potraktowany jak aksjomat rzeczywistości. Z kolei aksjomaty te, zwane za M. Pelcem „generalizacjami historycznymi”, służyć mogą za podstawę dedukcji i w procesie dowodzenia skutkować tworzeniem nowych faktów naukowych – produktywniej, twórczej wiedzy o bezpieczeństwie. W fazie trzeciej należy liczyć

się także ze zjawiskami braku confirmacji pozytywnej lub falsyfikacji hipotez, prowadzącymi, zależnie od stwierdzonych wad hipotezy, do powrotu nawet do fazy pierwszej i wymagającymi zmiany konwencji języka opisu.

Ważną rolę w proponowanym paradygmacie pełni faza czwarta, instrumentalizująca wyniki badań. W fazie tej spełniane są klasyczne funkcje rzeczywistości w stosunku do wytworzonej teorii: kryterialna i finalna. W rezultacie zgodnie z właściwością badań w naukach społecznych badacz wpływa na eksplorowaną rzeczywistość i zmienia ją. Zmiany te mogą następować w sferach realnej i konceptualnej, wzbogacając także na potrzeby kolejnego cyklu instrumentarium pojęciowe. W fazie tej należy, przez wzgląd na brak dostępu do przedmiotu badań, przewidywać w niektórych strategiach badawczych zastąpienie rzeczywistości – praktyki społecznej praktyką naukową – to znaczy wytworzonymi na potrzeby badań modelami rzeczywistości.

Streszczając, należy podkreślić, że w proponowanym modelu (paradygmacie) poznania wszystkie trzy strategie łączą relacje wzajemnego uzupełniania się. Tworzone w strategii konceptualnej uogólnienia spekulatywno-metaforyczne można weryfikować empirycznie. Można je także wykorzystać jako podstawę budowy modeli w strategii systemowej. Z kolei w strategii systemowej modele, szczególnie symulacyjne, numeryczne, mogą pomóc przetworzyć większą ilość danych pozyskanych empirycznie oraz zastąpić praktykę społeczną w weryfikacji uogólnień spekulatywnych. W ten sposób następuje lepsza weryfikowalność rozwiązań wypracowanych w strategii konceptualnej z zachowaniem jej wysokiej informatywności i zdolności antycypowania przyszłości. Strategia systemowa zachowuje wysoką stosowalność wypracowanych rozwiązań, lepiej ukierunkowanych w przyszłość. Wreszcie strategia empiryczna zachowuje sprawdzalność, wiarygodność informacji z jednoczesnym przyspieszeniem uzyskiwanych wyników badań.

Uogólniając zalety proponowanego rozwiązania, należy stwierdzić, że komplementarny paradygmat poznania Leszka Jerzego Krzyżanowskiego zaadaptowany do potrzeb nauk o bezpieczeństwie: eliminuje wady i wykorzystuje zalety zaangażowanych strategii badawczych; zwiększa skuteczność strategii konceptualnej, empirycznej, systemowej do poziomu nieosiągalnego dla żadnej z nich od-

dzielnie; tworzy warunki realizacji postulatów: dokładności, spójności, ogólności, prostoty i owocności tworzonych w naukach o bezpieczeństwie teorii, koncepcji i rozwiązań.

Bibliografia

- Armstrong M., *A handbook of Management Techniques*, Kogan Page, London 1995.
- Burrell G., Morgan G., *Sociological Paradigms and Organisational Analysis*, Henemann, London 1979.
- Denzin N., *The Research Act: Theoretical Introduction to Sociological Methods*, Aldine Publishing Co., Chicago 1970.
- Drabik K., *Natura bezpieczeństwa w perspektywie personalnej i strukturalnej*, Wyd. AON, Warszawa 2013.
- Dworecki S., *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, AON, Warszawa 1994.
- Feyerabend P., *Against Method*, NLB, London 1975.
- Glen A., *Podstawy poznawcze badań bezpieczeństwa narodowego*, „Zeszyty Naukowe AON” nr 2(83) 2011.
- Glen A., *Podstawy poznawcze bezpieczeństwa państwa*, Wyd. AON, Warszawa 2013.
- Hartman J. (red), *Filozofia i logika. W stronę Jana Woleńskiego*, Aureus, Kraków 2000.
- Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP, Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, AON, Warszawa 2011.
- Kostera M., *Postmodernizm w zarządzaniu*, PWE, Warszawa 1996.
- Krzyżanowski L.J., *O podstawach kierowania organizacjami inaczej: paradygmaty, filozofia, dylematy*, PWN, Warszawa 1999.
- Kuhn T.S., *Struktura rewolucji naukowych*, Aethia, Warszawa 2009.
- Lawson T., *Economics and Reality*, Routledge, London–New York 1998.
- Mały słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1969
- Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego*, t. 3, Wyd. AON, Warszawa 2012, (Marszałek M., Sienkiewicz P., Świeboda H., red. nauk.).
- Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego. Bezpieczeństwo 2010*, t. 1, Wyd. AON, Warszawa 2010, (Marszałek M., Sienkiewicz P., Świeboda H., red. nauk.).
- Pawłowski J. (red. nauk.), *Współczesny wymiar bezpieczeństwa. Między teorią i praktyką*, SRWO, Warszawa 2011.
- Pelc M., *Elementy metodologii badań naukowych*, Wyd. AON, Warszawa 2012.
- Sagan S., Serzhanova V., *Nauka o państwie współczesnym*, LexisNexis, Warszawa 2010.
- Sienkiewicz P., Świeboda H., *Bezpieczeństwo jako obiekt badań systemowych*, W SZOP, Katowice 2010.
- Sobczyk M., *Statystyka*, PWN, Warszawa 2008.
- Sułkowski Ł., *Epistemologia w naukach o zarządzaniu*, PWE, Warszawa 2005.
- Sułkowski Ł., *Paradygmaty nauk o zarządzaniu*, „Współczesne zarządzanie” 2/2013.
- Woleński J., *Epistemologia*, PWN, Warszawa 2009.
- Zając J., Zięba R., *Opracowanie na temat prognozy (zdefiniowania i gradacji) interesów narodowych i celów strategicznych w dziedzinie bezpieczeństwa w perspektywie 20 lat*, zespół 4. Strategicznego przeglądu bezpieczeństwa narodowego, BBN, Warszawa 2011.
- Zięba R., *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON”, 1/86 2012.
- Zięba R., *Międzynarodowe implikacje kryzysu ukraińskiego*, „Stosunki międzynarodowe – International Relations” nr 2 (t.50), Warszawa 2014.

MODEL OF THE COGNITIVE PROCESS IN SECURITY STUDIES

Summary

The paper contains the results of the research aimed at proposing an internal model of the process of cognition (paradigm) in security studies. The results of analyses and assessments functioning in social science paradigms are described and explained from the perspective of the adopted range of scientific research on the subject of security. For the purpose of the created cognitive paradigm, the understanding of the category of national security was established. Finally, a model of cognition (paradigm) in the security studies, resulting from the analyses and evaluations, was proposed.

Key words – Security studies, model, paradigm, cognition

Security studies with defence studies emerged as a formal academic discipline in the field of social science on 18 January 2011 as a result of the decision of the Central Commission for Academic Degrees and Titles¹. This decision resulted, at the same time, in the liquidation of the field and discipline of military science. It was taken as a result of the efforts of military scientists and political scientists who saw that there was accumulation of numerous anomalies in the process of practicing military science. These anomalies created the classical crisis situation, described in the scientific revolution theory of Thomas Kuhn, of practising normal science based on the paradigm of the theory of armed struggle. The crisis in practising military science was characterised primarily by the expansion of military science research, initially on non-armed actions and then on problems of different types of security, singled out objectively. Representatives of military science, political science, and security studies have intensified measures aimed at leaving the crisis phase and returning to a period of practising normal science at the end of the first decade of the twenty-first century and lead them to this day². These activities involve, among other things, the creation of a security studies paradigm understood as the internalised beliefs of the scientific community, enabling the advancement of knowledge on a test fragment of reality, not returning to the issue once established, and solving successive problems on its basis.

An important event in the development of the paradigm of security studies and searching for an exit

from the crisis phase turned out to be determining the object of security studies' research³ for which the meeting of the humanities and social sciences section of the Central Commission for Academic Degrees and Titles, formally constituting security studies, recognised modern security systems in the military and non-military dimensions and their functioning at different levels of organisation. These systems include the functioning of the institutions of a state, central and local government, businesses and social organisations. Research in the field of the discipline should serve the creation of the theoretical foundations and development of systems of international and national security, and operating systems in the area of security.

A smaller article, continuing efforts to enter a phase of normal science practice in security studies, attempted to answer the question: what is the model of cognition of national security and why will it provide the creation of the theoretical basis and development of international and national security and operating systems in the area of security?

It was hypothetically assumed that, by proposing a solution to the question, the functioning paradigms in the social sciences, including political science, should be analysed and evaluated from the perspective of the scope of the subject of research in security studies and their objective. Then, the understanding of national security, the basic category in security studies, should be determined. Finally, a model of cognition (paradigm) would be proposed in the teachings of security resulting from the analyses and evaluations.

Currently, in the social sciences, paradigms used in cognition as classified by G. Burrell and G. Morgan are the most commonly analysed and evaluated⁴, as presented in Figure 1. In this figure, four social science paradigms can be seen: functionalism, interpretivism, radical humanism and radical structuralism. Analysis of these paradigms shows that, from the point of view of the

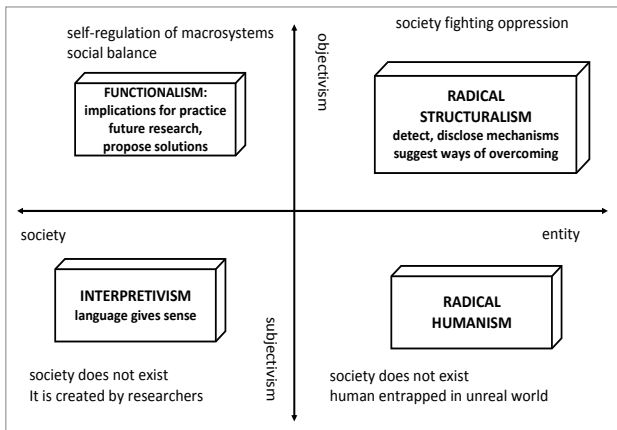
¹ Initially, the Central Commission for Academic Degrees and Titles tentatively attributed the newly created discipline of security studies to the humanities, but did so with the intent of putting security studies in the field and area of expertise of social sciences, which became a reality in October 2011.

² Among others: S. Zajas, *Nauki wojskowe a nauki o bezpieczeństwie i obronności*, [in:] *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego. Bezpieczeństwo 2010*, vol. 1, Wyd. AON, Warszawa 2010, ibidem: A. Glen, *Aksjologiczne i ontologiczne uwarunkowania badań bezpieczeństwa narodowego, same Podstawy poznawcze badań bezpieczeństwa narodowego*, 'Zeszyty Naukowe AON' no 2(83) 2011, ibidem R. Szpyra, *Problemy wyłaniania się elementów nauki o bezpieczeństwie z nauk wojskowych*, S. Zalewski, *W poszukiwaniu tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, [in:] *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego*, vol. 3, Wyd. AON, Warszawa 2012, ibidem M. Cieślarczyk, *O potrzebie i możliwościach badania współczesnych problemów bezpieczeństwa i obronności*, R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, 'Zeszyty Naukowe AON' no 1(86)/2012.

³ The scope of the subject of research in the security studies in its present form was suggested by A. Glen and W. Kitler, research and didactic staff of the National Security Faculty of the National Defense University.

⁴ See: M. Kostera, *Postmodernizm w zarządzaniu*, PWE, Warszawa 1996, p. 33, L.J. Krzyżanowski, *O podstawach kierowania organizacjami inaczej: paradygmaty, filozofia, dylematy*, PWN, Warszawa 1999, pp. 62–67, Ł. Sułkowski, *Paradygmaty nauk o zarządzaniu*, [in:] *Współczesne zarządzanie*, no. 2/2013.

scope and purpose of research in security studies, none of these paradigms used on their own will allow entry into the normal phase in the sciences.

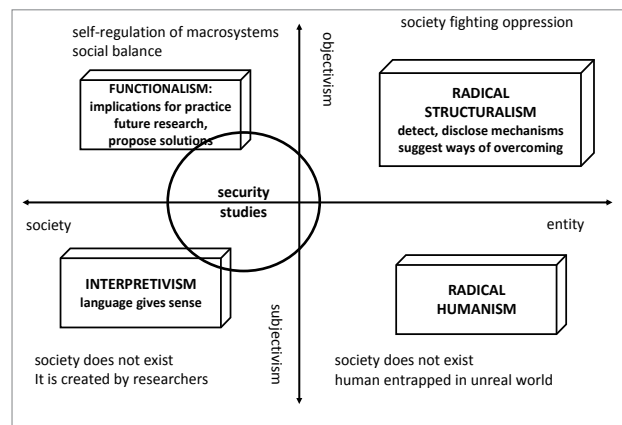
Own work based on: Ł. Sułkowski, *Paradygmaty nauk o zarządzaniu*, [in:] *Współczesne zarządzanie*, no. 2/2013.

Figure 1. The paradigms in the social sciences by G. Burrell, G. Morgan

The most appropriate, of the four paradigms by G. Burrell and G. Morgan for the needs of national security studies, the basic scientific category in security, is the functional paradigm, also known in the literature of organisation's management studies as the functional-system⁵.

The crucial factor in the usefulness of the functional-system paradigm in the cognitive domain of national security is now widely accepted as the organisational approach to the state⁶, which, in combination with the orientation of this paradigm focused on *creating integrated systems and verification of the truth by means of objective quantitative methods*⁷, allows us to presume significant the objectivity of the research results compared to other paradigms. However, this paradigm excludes the rich legacy of the humanists, reached in security studies through the use of a personal-structural cognitive perspective, characteristic for interpretative, humanities and structural paradigms.

Thus, a complementary use of all four paradigms in understanding security becomes the right approach in the search for a paradigm adequate to the needs of security studies, as shown in Figure 2.

Own work based on: Ł. Sułkowski, *Paradygmaty...*, op. cit.

Figure 2. Usefulness of social sciences' paradigms in security studies by G. Burrell, G. Morgan

This solution is supported by treating man and his rights and freedoms in a democratic system of national security subjectively. The need to describe and explain the categories such as: values, needs, attitudes, and motives associated with this approach, requires involvement in the process of understanding paradigms: interpretative and personal-structural, in which the use of qualitative methods is predominant. In addition, radical humanism seems to provide rules for resolving dilemmas of releasing humans from the trap of life in a prison of their own mind. The rule of radical structuralism provides an opportunity to identify the mechanisms of enslavement of society by authority and, thus, the opportunity to overcome this type of arrangement. These properties of personal and structural paradigms even seem to be dedicated to solving problems of enslaved societies in authoritarian and totalitarian states.

On the other hand, Ryszard Zięba, in an article on the identity of security studies⁸ distinguished three paradigms for understanding security: the traditional (the theory of political realism), liberal (idealistic) and constructivist. In the traditional paradigm, R. Zięba emphasises strength, militarised understanding of security, focusing on the protection of the state against external threats while ensuring the well-being of society. On the other hand, he notes the liberal paradigm's idealisation of peaceful cooperation, involving non-state actors in international relations and favouring non-military methods for creating security. However, in the constructivist paradigm,

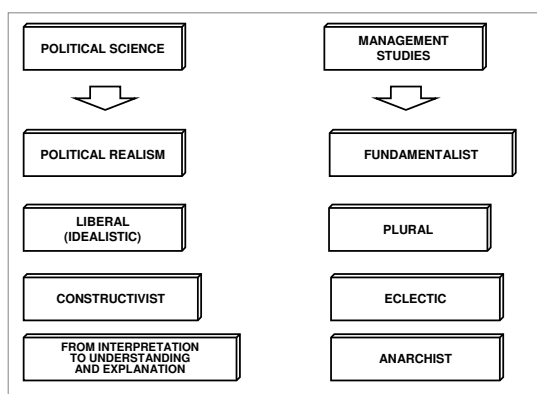
⁸ R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, [in:] *Zeszyty Naukowe AON*, no 1(86)/2012, p. 7–22.

⁵ Ł. Sułkowski, *Paradygmaty...*, op. cit. pp. 20–21.

⁶ S. Sagan, V. Serzhanova, *Nauka o państwie współczesnym*, LexisNexis, Warszawa 2010, p. 31.

⁷ Ł. Sułkowski, *Paradygmaty...*, op. cit. p. 20.

R. Zięba sees an assumption of the non-existence of objective social reality and treats it as a subjective human creation; *security is a social construct and, as such, is not objective, but it belongs to the tradition of researchers*⁹. He also recognises the understanding of categories such as identity, threat, security, for the sake of communication experiences of constructivists. At the same time, he includes realism and liberalism in the positivist approach and constructivism in the post-positivist. As the most fruitful security methodology he recognizes Max Weber's way of interpreting and understanding the phenomenon of the security of different entities.

Own work.

Figure 3. Paradigms in management science and political science

R. Zięba recently modified this approach, recognising usefulness in the practice of all paradigms listed in Figure 3 in an article on the international implications of the Ukrainian crisis¹⁰. He states that *to analyse the internal dimension of the Ukrainian crisis, the liberal approach should be applied as well as the constructivist. The first allows us to capture the current relationship between state and Ukrainian society and the nature of the political regime; the second makes it easy to determine the identity of modern Ukraine as a state and nation*¹¹. In the rest of this article¹², R. Zięba sees the greatest explanatory usefulness of the paradigm of political realism for the analysis of the international crisis between Russia and Ukraine.

⁹ Ibidem, p. 20.

¹⁰ R. Zięba, *Międzynarodowe implikacje kryzysu ukraińskiego*, [in:] „Stosunki międzynarodowe – International Relations” no 2 (50) Warszawa 2014.

¹¹ Ibidem, p. 13.

¹² Ibidem, p. 16.

Thus, recognising the powerful arguments of R. Zięba from the analysed article as sufficient, it is hard to deny the need for complementary use of all the paradigms of political science distinguished in Figure 3. in understanding national security. Their limited usefulness for studying the phenomenon of national security (the state) in terms of organisation should be stressed at the same time.

The properties of perceiving the world via political science either narrow the understanding of national security to its sphere of power, military (realism), or propose an exploration of only the conceptual sphere of the existence of entities (liberalism, constructivism), mainly for the sake of the theory of international relations. Thus, understanding the phenomenon of national security, I see the need for further exploration of an approach eliminating the analysed and assessed drawbacks of social and political science paradigms.

Currently, in terms of usefulness in creating security theory, the analysed and evaluated methodological approaches will mainly be used in management studies, as illustrated in Figure 3. In the study of world literature¹³ the following paradigms can be encountered: fundamentalist, pluralistic, eclectic and anarchist. Their analysis was conducted by Łukasz Sułkowski, whose reflections¹⁴ formed the basis for the assessment of these paradigms for the needs of security studies.

Methodological fundamentalism involves the application of one universal scientific method in the process of understanding and only allows differentiation in research techniques. This approach does not allow for the use of the various methods to solve the scientific problem and test hypotheses. Assessment of the likelihood of achieving the fundamentalist paradigm of research can be carried out indirectly by a positive or negative confirmation (falsification) of the results. The methodological pluralism recommends the use of a set of multiple research methods and techniques, chosen for the

¹³ See for example.: M. Armstrong, *A handbook of Management Techniques*, Kogan Page, London 1995; P. Feyerabend, *Against Method*, NLB, London 1975; G. Burrell, G. Morgan, *Sociological Paradigms and Organisational Analysis*, Henemann, London 1979; N. Denzin, *The Research Act: Theoretical Introduction to Sociological Methods*, Aldine Publishing Co., Chicago 1970; T Lawson, *Economics and Reality*, Routledge, London–New York 1998.

¹⁴ Ł. Sułkowski, *Epistemologia w naukach o zarządzaniu*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005.

sake of the discipline practiced. At the same time, selection is also possible from the collections of methods appropriate for different methodological approaches. The effectiveness of the method is evaluated for the sake of the cognitive efficiency. The methodological eclecticism, in contrast to pluralism, recommends using a set of methods and techniques in the research process within a single discipline. This allows for a combination of methods and approaches representative for different scientific paradigms. In eclecticism, the criterion of the effectiveness of the methods is cognitive and pragmatic effectiveness. Finally, the most controversial of those described, the anarchist approach, assumes a complete lack of scientific methods, the absence of development of science, and allows only pragmatic knowledge acquisition.

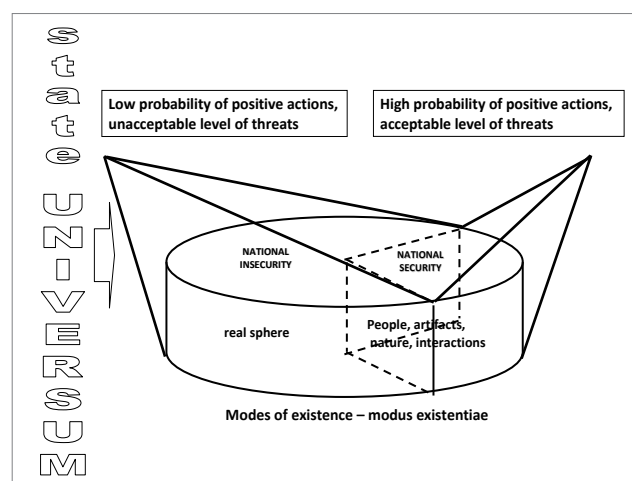
Assuming the use of the dialectical concept of development of scientific knowledge in security studies and the need for the use of widely differing methodologies of various disciplines, the acceptance of fundamentalist and anarchist paradigms should be excluded. The methodological eclecticism¹⁵ is burdened with the disadvantage of obtaining conflicting research results, as a result of the use of different paradigms and methodologies. In contrast, methodological pluralism matches a set of methods and techniques with one discipline, which too closely considers the interdisciplinary nature of knowledge in security studies.

Analysis and evaluation of the suitability of the paradigms of social, political and organisational sciences for the process of obtaining knowledge in security studies, allows us to state considerable difficulty in selection of one of the analysed paradigms to meet the needs of this process. Overcoming this difficulty becomes possible after the application of the methodological instructions of L.J. Krzyżanowski, who called for an approach that can be called methodological complementarity, or even granted it the rank of complementary paradigm.

However, the creation of that paradigm, especially proposed in its combination of different research strategies such as: conceptual, empirical and system, demands clarification of the understanding of the national security category, which is adequate for these strategies. This

explanation will be performed in phases: tangible, attribute-based and complementary (material – attribute – processual)

As shown in Figure 4, the model of tangible understanding of national security distinguished in the universe of the state and the nation, its parts: national security and insecurity, are used as criteria for the distribution of the probability of positive events and acceptability of risks. National security is composed of the following things: the people, the artifacts produced by them, impacts as well as the appropriated part of nature.

Own work.

Figure 4. Tangible understanding of national security as a complex ontological object

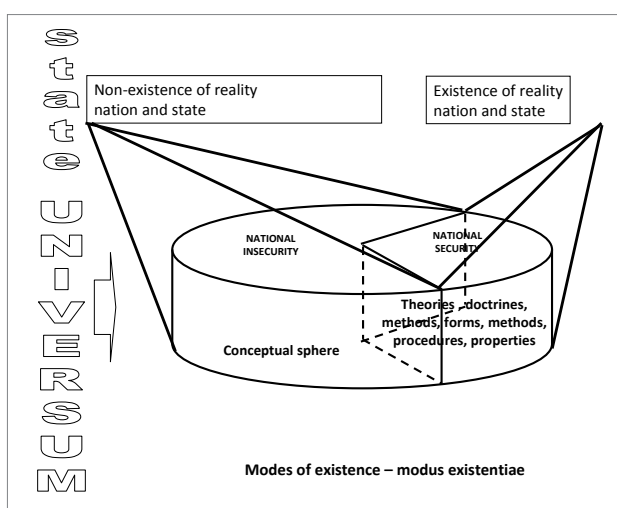
As a result, in tangible understanding, the **national security** is understood as that part of the nation and the state in which people, artifacts produced by them and nature, have an impact on each other and, while exchanging matter, energy and information, create a high probability of positive events, which are able to meet the challenges while keeping threats at a level sufficient for maintaining the normal functioning of state and nation¹⁶.

Currently, in the realm of conceptual reality, as seen in Figure 5, security in general, including national security, is sometimes understood as a state, process, need, value, reliability, and capability. As a result, security can be understood as an existential need of various stakeholders, including the state. The subject's security can also

¹⁶ A broader justification of substantive understanding of the national security [in:] A. Glen, *Ontologiczno-metodologiczne ...*, op. cit., pp. 20–31 as well as A. Glen, *Podstawy poznawcze bezpieczeństwa państwa*, Wyd. AON, Warszawa 2013 r., Section 3.2. *Pojmowanie bezpieczeństwa narodowego*

¹⁵ Ibidem, p. 108.

be understood as the certainty of its existence, ownership, as well as operation and development¹⁷. On the other hand, the security of the State shall be: [...] *the actual state of internal stability and sovereignty of the state, which reflects the absence or presence of any threats (in terms of meeting the basic existential and behavioural needs of society and treating the state as a sovereign entity in international relations)*¹⁸.

Own work.

Figure 5. The conceptual understanding of national security

Finally, national security can also be understood as: [...] *the ability of the state and its people (the nation) to provide assurance of survival (the state as an institution and the nation as an ethnic group, the biological survival of the population), territorial integrity, political independence, internal stability and quality of life [...]*¹⁹ or to recognise that *this is the most important value, the national need, priority objective for state's activity, individuals and social groups, in the same time it is a process involving a range of measures to ensure sustainable, free from interference being and national development (of the state), including the protection and defence of the state as a political*

¹⁷ R. Zięba, *Bezpieczeństwo jako cel polityki państwa: aspekty teoretyczne* [in:] J. Pawłowski (red.), *Współczesny wymiar bezpieczeństwa. Między teorią i praktyką*, SRWO, Warszawa 2011, p. 22.

¹⁸ S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, AON, Warszawa 1994, p. 16.

¹⁹ J. Zając, R. Zięba, *Opracowanie na temat prognozy (zdefiniowania i gradacji) interesów narodowych i celów strategicznych w dziedzinie bezpieczeństwa w perspektywie 20 lat*, team of 4. Strategic Review of National Security, BBN, Warszawa 2011.

*institution and to protect individuals and society as a whole, their property and the environment from the risks that significantly impair its functioning or attack the goods subject to special protection*²⁰.

Ambiguity in understanding security in the area of conceptual reality should be considered possible and necessary. However, the decision was made in the search for attribute-based understanding of security that would satisfy the requirements of the general and necessary reason to dichotomously divide the state's ontic universe in its conceptual part (see Figure 5) into existence and non-existence of the state and nation. The reality of the existence of the state and the nation was considered a national security, and the reality of non-existence was national insecurity, taking the conviction of likelihood of existence of something²¹ as a distribution criterion. Then, the security of the state was assigned to that of a kind of unquestionable reality, treated in terms of the ideal which the state seeks, but never achieves. A set of values, without which the implementation of the democratic state is not possible, was adopted as species difference, separating security from the state's unquestionable reality. In addition, the fact that one needs to face challenges and counter threats to ensure one's existence, was set as an axiom of reality. As a result of further discussion, it was assumed that, in attribute-based understanding, national security (security of the state) is the certainty of its existence, stability, preservation of the identity, sovereignty, as well as the quality of the existence and development of the state and the nation in an environment of challenges and threats.

Finally, looking for a complementary understanding of national security, an exploration of which would be possible with the use of the cognitive strategies mentioned: conceptual, empirical and systemic, parts connecting subjective understanding of security in these cognitive strategies, they were found in a tangible, attribute-based and processual understanding of security.

Own work.

²⁰ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie, uwarunkowania, system*, AON, Warszawa 2011, p. 31.

²¹ Criterion was created after analysis of word formation, philological, and inductive of the expression of certainty in lexical terms (see. *Mały słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1969, p. 549), epistemological (see. J. Woleński, *Epistemologia*, PWN, Warszawa 2009, p. 16) and in terms of probability theory (see. M. Sobczyk, *Statystyka*, PWN, Warszawa 2008, pp. 91–93).

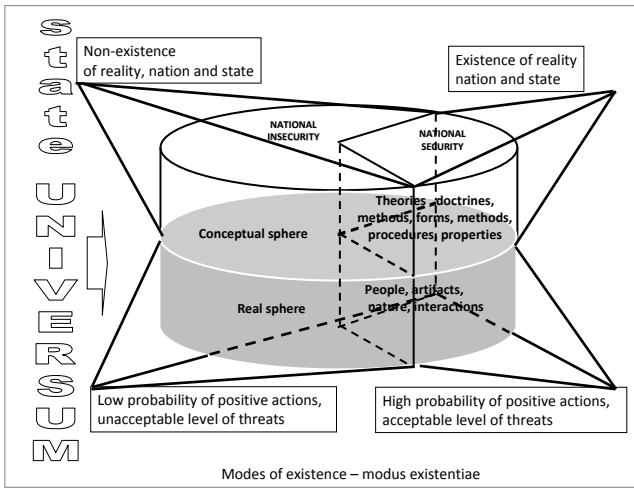

Figure 6. Complementary understanding of national security

As a result, the reason was found to be sufficiently general and necessary that understanding **national security** as that part of the nation and the state in which people, artifacts produced by them and nature interact with each other in the process of exchange of matter, energy and information, which form a high probability of positive events and achieve certainty of the existence, stability, preservation of the identity, sovereignty, and the development of the state and nation in the environment of challenges and threats. The complementary cognitive paradigm of L.J. Krzyżanowski has been recognised as adaptable for the needs of national security understood in this way.

In the complementary paradigm²², empirical foundations linking the cognitive process and functions of science can be found. This connection consists of efforts and research activities undertaken in the orderly process of sequence of successive phases in a function of time: descriptive, explanatory, predictive and practical. In the various phases, analytical and describing actions are taken, as well as explanation-providing, synthesising and instrumentalising research results in the field of social practice (see. Fig. 7). In contrast, research activities in these phases operate in three main sub-processes: conceptual, empirical and formal.

Solution to the problem of complementing the research method proposed by L.J. Krzyżanowski, creates favourable conditions for the solution of socio-political-organisational methodological dilemmas. Also, it is useful to

²² See L.J. Krzyżanowski, *O podstawach...*, op. cit., pp. 284–291.

build a complementary process of the conceptual-empirical-systemic model of cognitive phenomena of national security.
Own work.

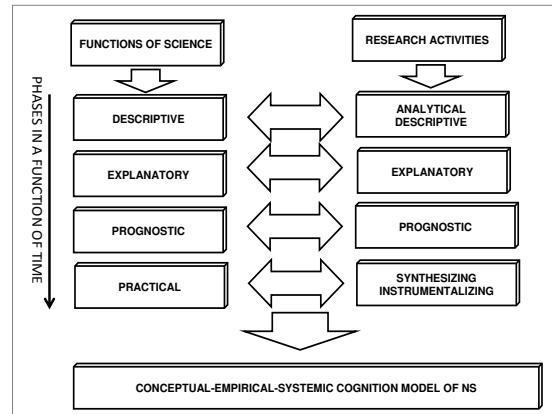

Figure 7. Model of the process of understanding national security

The model of the complementary cognitive process in the security studies was established on the basis of the idea of conducting research in the empirical sciences by Mieczysław Pelc²³, the concept of combining the function of science, research methods and their creations by L.J. Krzyżanowski²⁴ and the macro-algorithm of complete system analysis by Piotr Sienkiewicz²⁵. All of these ideas on the process of understanding reality have numerous connotations, which include: starting and stopping the cognitive process in the area of real, raw facts and the analytical-inductive-hypothetical-deductive-reduction system of cognitive activities.

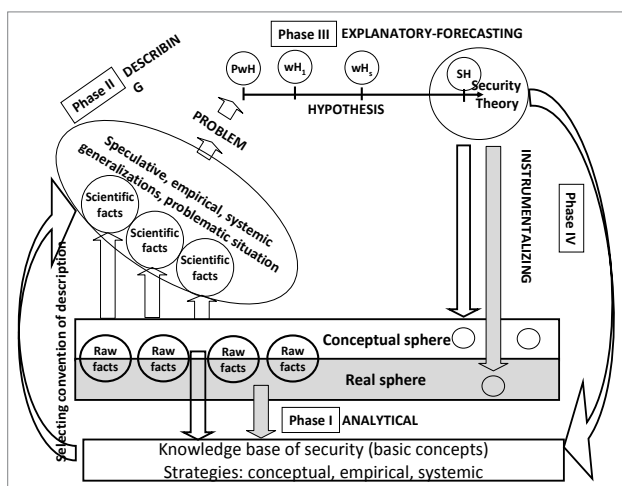
To summarise, it can be said with high probability that the fulfillment of the institutional task of creating security studies and the development of the theoretical foundations of the international and national security systems, as well as operating systems in the area of security, will provide a complementary cognitive paradigm of national security because it would be possible to select research strategies and related rules of conduct, adequate to the needs of understanding the real and conceptual spheres of subjective security. The

²³ M. Pelc, *Elementy metodologii badań naukowych*, Wyd. AON, Warszawa 2012, p. 22–28.

²⁴ L.J. Krzyżanowski, *O podstawach...*, op. cit., p. 284.

²⁵ P. Sienkiewicz, H. Świeboda, *Bezpieczeństwo jako obiekt badań systemowych* [in:] M. Trombski, B. Kosowski (red.), *Współczesny wymiar bezpieczeństwa i zagrożeń*, Wyższa Szkoła Zarządzania Ochrona Pracy, Katowice 2010, p. 34.

model of the complementary cognitive paradigm in security studies is illustrated in Figure 8.

Own work.

Figure 8. Complementary cognitive paradigm in security studies

The complementary cognition paradigm proposes four-phase cognition process for security studies. In the first phase – an analytical, conceptual database that provides the researcher with information from a set of true sentences for a set of knowledge is created. This database is created in two ways. Firstly, as a result of the description and explanation of the raw facts with the language of theory created so far: armed struggle, non-armed activities, international relations, state and law, management of the organisation, history, etc. Secondly, enriched with new facts, deductively produced in the process of understanding scientificones. As a result, in the first phase, it is possible to select the convention of descriptive language for raw facts, relevant to the selection of these facts.

On the other hand, in the second phase - in describing there is characterisation of the object of study using scientific facts informing about the reality of raw facts and driving the motorised process of cognition. These characteristics, according to the chosen convention of descriptive language, can be speculative in nature, empirical or system. This phase ends with the generalisation of described difficulties that must be overcome in the process of cognition. Generalisation should take the form of a general scientific problem expressed in the question. Further structuring of knowledge should be followed by dividing the general problem into particular problems to determine the parent

problem as well as equiponderant problems. In the proposed paradigm, the functions of science are assumed as the basic criterion for the distribution of the general problem. The use of the complexity level and scope of part of reality being part of the problem is possible, and often it is even necessary to further its division,; for example, according to the criterion of the adopted model of cognition: speculative-metaphorical, empirical or system.

However, in the third phase – explanatory-forecasting - preliminary working hypotheses are created, transformed into an inductive-deductive cognition process into the working hypotheses, and then the explanatory scientific hypothesis - the theory of the security studies. In the hypotheses a model of knowledge contained in scientific problem must be reflected. The essence of the explanation-providing phase lays in the application of inductive methods until the results of the research, obtained using these methods, can be treated as an axiom of reality. In turn, these axioms, called ‘historical generalizations’ by M. Pelc, can serve as a basis for deduction and they result in the formation of new scientific facts in the command process - productive, creative knowledge about security. In the third phase, the phenomena of the lack of positive or false confirmation of a hypotheses is also to be expected, leading - depending on the identified defects of hypothesis - to return even to the first phase and requiring amendment of the convention of descriptive language.

An important role in the proposed paradigm is played by the fourth phase, instrumentalising research results. In this phase, the classic functions of reality are met, related to produced theory: the criterion and the final.

As a result, according to the characteristic of research in the social sciences, researcher influences explored reality and changed it. These changes may occur in real and conceptual spheres, also enriching conceptual instruments for the needs of the next cycle. This phase should, for the sake of a lack of access to the object of research, expect some research strategies to replace reality - social practice, scientific practice - that is produced for research on models of reality.

To summarise, it should be stressed that in the proposed model (paradigm) of knowledge, all three strategies combine complementarity relations. Speculative and metaphorical generalisations,

created in conceptual strategy, can be verified empirically. They can also be used as the basis for the strategy of construction of the system. Models in system strategy, especially simulation and numerical, can help process more empirically obtained data and replace the social practice in the verification of speculative generalisations. In this way, solutions developed in conceptual strategy become better verifiable while maintaining their high informativeness and the ability to anticipate the future. System strategy keeps the level of applicability of developed solutions high, which are better targeted for the future. Finally, the empirical strategy retains the reliability and credibility of the information with the simultaneous acceleration of the results obtained.

Generalising the advantages of the proposed solution, it must be stated that the complementary cognition paradigm of Leszek Jerzy Krzyżanowski, adapted to the needs of the science of security, eliminates the disadvantages and uses the advantages of involved research strategies; increases the effectiveness of the strategy of the conceptual, empirical system to a level unattainable for any of them separately; creates the conditions for implementation of the demands: accuracy, consistency, generality, simplicity and fruitfulness of theories, and concepts and solutions created in security studies.

Bibliography

Armstrong M., *A handbook of Management Techniques*, Kogan Page, London 1995.

Burrell G., Morgan G., *Sociological Paradigms and Organisational Analysis*, Henemann, London 1979.

Denzin N., *The Research Act: Theoretical Introduction to Sociological Methods*, Aldine Publishing Co., Chicago 1970.

Drabik K., *Natura bezpieczeństwa w perspektywie personalnej i strukturalnej*, Wyd. AON, Warszawa 2013.

Dworecki S., *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, AON, Warszawa 1994.

Feyerabend P., *Against Method*, NLB, London 1975.

Glen A., *Podstawy poznawcze badań bezpieczeństwa narodowego*, 'Zeszyty Naukowe AON' no 2(83) 2011.

Glen A., *Podstawy poznawcze bezpieczeństwa powietrznego państwa*, Wyd. AON, Warszawa 2013.

Hartman J. (red), *Filozofia i logika. W stronę Jana Woleńskiego*, Aureus, Kraków 2000.

Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP, Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, AON, Warszawa 2011.

Kostera M., *Postmodernizm w zarządzaniu*, PWE, Warszawa 1996.

Krzyżanowski L.J., *O podstawach kierowania organizacjami inaczej: paradygmaty, filozofia, dylematy*, PWN, Warszawa 1999.

Kuhn T. S., *Struktura rewolucji naukowych*, Aethia, Warszawa 2009.

Lawson T., *Economics and Reality*, Routledge, London–New York 1998.

Mały słownik języka polskiego, PWN, Warszawa 1969.

Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego, vol. 3, Wyd. AON, Warszawa 2012, (Marszałek M., Sienkiewicz P., Świeboda H., red.).

Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego. Bezpieczeństwo 2010, vol. 1, Wyd. AON, Warszawa 2010, (Marszałek M., Sienkiewicz P., Świeboda H., red.).

Pawłowski J. (red. nauk.), *Współczesny wymiar bezpieczeństwa. Między teorią i praktyką*, SRWO, Warszawa 2011.

Pelc M., *Elementy metodologii badań naukowych*, Wyd. AON, Warszawa 2012.

Sagan S., Serzhanova V., *Nauka o państwie współczesnym*, LexisNexis, Warszawa 2010.

Sienkiewicz P., Świeboda H., *Bezpieczeństwo jako obiekt badań systemowych*, WSZOP, Katowice 2010.

Sobczyk M., *Statystyka*, PWN, Warszawa 2008.

Sułkowski Ł., *Epistemologia w naukach o zarządzaniu*, PWE, Warszawa 2005.

Sułkowski Ł., *Paradygmaty nauk o zarządzaniu*, 'Współczesne zarządzanie' 2/2013.

Woleński J., *Epistemologia*, PWN, Warszawa 2009.

Zajac J., Zięba R., *Opracowanie na temat prognozy(zdefiniowania i gradacji) interesów narodowych i celów strategicznych w dziedzinie bezpieczeństwa w perspektywie 20 lat*, team of 4. Strategic Review of National Security, BBN, Warszawa 2011.

Zięba R., *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, 'Zeszyty Naukowe AON', 1/86 2012.

Zięba R., *Międzynarodowe implikacje kryzysu ukraińskiego*, „Stosunki międzynarodowe – International Relations” no 2 (vol.50), Warszawa 2014.